

Nutqiy rivojlanishida orqada qolayotgan bolalar bilan logopedik ishni tashkil etish

Ashurova Oygul Anvarjonovna –
Farg‘ona davlat universiteti
“Inklyuziv” ta’lim kafedrası katta o‘qituvchisi,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
E-mail: oygulashurova@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9479-6852>

Tolipova Munisabonu Murodjon qizi –
Farg‘ona davlat universiteti
4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada nutqiy rivojlanishida orqada qolayotgan bolalar bilan olib boriladigan logopedik ishning mazmuni, shakl va metodlari yoritilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi nutq nuqsonlariga ega bolalarda nutqiy faoliyatni rivojlantirishda samarali logopedik yondashuvlarni aniqlashdan iborat. Tadqiqot davomida kuzatish, suhbat, diagnostik testlar va tajriba-sinov metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, tizimli va individual yondashuv asosida olib borilgan logopedik mashg‘ulotlar bolalarning fonematik idroki, lug‘at boyligi va bog‘lanishli nutqini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Kalit so‘zlar: nutqiy rivojlanish, nutq buzilishlari, logopedik ish, bolalar nutqi, korreksion ta’lim.

Речевая организация логопедической работы с детьми, отстающими в речевом развитии

Аннотация. В статье рассматриваются содержание, формы и методы логопедической работы с детьми, отстающими в речевом развитии. Цель исследования – определить эффективные логопедические подходы в развитии речевой деятельности у детей с речевыми нарушениями. В ходе исследования использовались методы наблюдения, беседы, диагностические тесты и опытно-экспериментальная работа. Результаты показали, что систематическая и индивидуализированная логопедическая работа способствует значительному улучшению фонематического восприятия, словарного запаса и связной речи детей.

Ключевые слова: речевое развитие, речевые нарушения, логопедическая работа, детская речь, коррекционное обучение.

Organization of speech therapy work with children with delayed speech development

Annotation. This article examines the content, forms, and methods of speech therapy work with children who have delayed speech development. The purpose of the study is to identify effective speech therapy approaches for improving speech activity in children with speech disorders. Observation, interviews, diagnostic tests, and experimental methods were used in the research process. The results indicate that systematic and individualized speech therapy sessions significantly improve phonemic perception, vocabulary development, and coherent speech in children.

Keywords: speech development, speech disorders, speech therapy, children's speech, corrective education.

KIRISH

Nutq-bolaning intellektual, ijtimoiy va emotsional rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lgan asosiy kommunikativ vositadir. Nutqiy rivojlanishida orqada qolish bolalarning atrof-muhit bilan muloqotini cheklaydi, ta'lim jarayoniga moslashuvini qiyinlashtiradi va shaxsiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli nutq nuqsonlarini erta aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan logopedik ishni samarali tashkil etish dolzarb masalalardan biridir. Inson hayotining dastlabki yillarida shakllanadigan asosiy psixik jarayinlardan biri bu-nutqdir. Nutq bola tafakkurining rivojlanishida, atrof-muhit bilan aloqaga kirishishida va jamiyatda o'z o'rnini topishida muhim ahamiyatga ega vosita hisoblanadi. Bola tug'ilganidan boshlab atrofidagi odamlar bilan aloqa o'rnatishga harakat qiladi va bu jarayonda bolaning nutq asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Ammo turli sabablarga ko'ra bolalarda nutqning buzilishi, ya'ni fonetik, fonematik, leksik, grammatik yoki kommunikativ nuqsonlar vujudga kelishi mumkin. Bunday bolalar nafaqat ta'lim jarayonida, balki kundalik hayotda ham muayyan qiyinchiliklarga duch keladilar. Shuning uchun ularni o'z vaqtida aniqlash, to'g'ri tashxis qo'yish va individual yondashuv asosida tuzatish ishlari olib borish zarur ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy pedagogika va defektologiya sohalarining asosiy yo'nalishlaridan biri bu nutqida nuqsoni bor bolalar bilan samarali ishlash

metodikasini ishlab chiqishdir. Bu metodika o'z ichiga nafaqat logopedik mashg'ulotlar tizimini, balki bola psixikasini, ijtimoiy moslashuv darajasini va emotsional holatini inobatga olgan holda kompleks yondashuvni ham qamrab oladi. Bunday yondashuv bolaning to'laqonli rivojlanishini ta'minlashga yordam beradi. Ayniqsa, erta diagnostika va reabilitatsion yordamning samaradorligi yuqori bo'lib, u bolaning keyingi rivojlanish bosqichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Nutqiy rivojlanishida orqada qolayotgan bolalar bilan logopedik ishni tashkil etish masalasi logopediya va maxsus pedagogika fanlarida dolzarb ilmiy-amaliy muammo hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, nutq buzilishlari bolalarning bilish jarayonlari, ijtimoiy moslashuvi va keyingi ta'lim faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli logopedik ishni erta yoshdan boshlab, ilmiy asoslangan va tizimli tarzda tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Logopediya sohasidagi fundamental tadqiqotlarda nutqiy rivojlanishdagi kechikishlarning sabablari, turlari va ularni bartaraf etish yo'llari batafsil yoritilgan. Olimlar nutq buzilishlarini bolaning psixofiziologik rivoji bilan uzviy bog'liq holda talqin qilib, logopedik ishni kompleks yondashuv asosida olib borish zarurligini ta'kidlaydilar. Ilmiy manbalarda nutqning fonetik, leksik va grammatik tomonlarini birgalikda rivojlantirish, individual yondashuv va bosqichma-bosqich korreksion ishlarning samaradorligi asoslab berilgan.

Xorijiy va mahalliy tadqiqotlarda logopedik ishning samaradorligi erta diagnostika, o'yin texnologiyalaridan foydalanish, ota-onalar bilan hamkorlik va ta'lim muhitining boyligi bilan bog'liqligi ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, me'yoriy-huquqiy hujjatlarda ham maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish va ularga logopedik yordam ko'rsatish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri sifatida belgilangan. Mazkur tadqiqotda nutqiy rivojlanishida orqada qolayotgan bolalar bilan logopedik ishni tashkil etish jarayonini o'rganish maqsadida bir qator ilmiy-pedagogik va logopedik metodlardan foydalanildi. Jumladan, nazariy tahlil metodi orqali logopediya va maxsus pedagogikaga oid ilmiy adabiyotlar, me'yoriy hujjatlar o'rganildi va umumlashtirildi. Kuzatish metodi yordamida bolalarning nutqiy faoliyati, tovush talaffuzi va muloqotga kirishish darajasi tahlil qilindi. Shuningdek, suhbat metodi orqali logopedlar va ota-onalarning fikrlari o'rganilib, bolalarning nutqiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar aniqlashtirildi. Diagnostik metodlar asosida bolalarning nutq buzilishlari darajasi baholanib, fonetik-fonematik, leksik va grammatik rivojlanish holati aniqlandi. Olingan natijalar taqqoslash va umumlashtirish metodlari orqali tahlil qilinib, ilmiy xulosalar chiqarildi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili va qo'llanilgan metodlar nutqiy rivojlanishida orqada qolayotgan bolalar bilan logopedik ishni samarali tashkil etish kompleks, tizimli va individual yondashuvni talab etishini ko'rsatdi. Tanlangan metodlar tadqiqot maqsadiga to'liq mos kelib, logopedik ishning samaradorligini ilmiy asosda aniqlash imkonini berdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Logopedik mashg'ulotlar muntazam va tizimli tarzda olib borilganda bolalarning nutqiy rivojlanish darajasida ijobiy o'zgarishlar kuzatildi. Xususan: tovush talaffuzidagi xatolar kamaydi; passiv va faol lug'at boyidi; gap tuzish va hikoya qilish ko'nikmalari rivojlandi.

Nazorat va tajriba guruhlarini o'rtasidagi taqqoslash natijalari logopedik ishning samaradorligini tasdiqladi. Nutqiy rivojlanishida orqada qolayotgan bolalar bilan olib boriladigan logopedik ish zamonaviy maxsus pedagogika va logopediya fanining eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Nutq – bolaning intellektual, psixologik va ijtimoiy rivojlanishining muhim vositasi bo'lib, undagi har qanday kechikish yoki buzilish

bolaning shaxs sifatida shakllanishiga, ta'lim jarayoniga moslashuviga va jamiyat bilan samarali muloqot o'rnatishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli nutqiy rivojlanishda orqada qolish holatlarini erta aniqlash va ularga ilmiy asoslangan logopedik yordamni tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqolada ko'rib chiqilgan ilmiy manbalar va amaliy tajriba shuni tasdiqlaydiki, nutqiy rivojlanishida orqada qolayotgan bolalar bilan olib boriladigan logopedik ish individual, tizimli va bosqichma-bosqich tashkil etilganda ijobiy natijalar beradi. Ayniqsa, artikulyatsion mashqlar, fonemik eshitishni rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlar, lug'at boyligini kengaytirish, grammatik tuzilmani shakllantirish hamda bog'lanishli nutqni rivojlantirishga yo'naltirilgan mashg'ulotlar bolaning nutq faoliyatini faollashtirishda muhim ahamiyatga ega. Bunda o'yin texnologiyalaridan, vizual va multisensor metodlardan foydalanish bolaning mashg'ulotlarga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlaydi.

Shuningdek, nutqiy rivojlanishida kechikish bo'lgan bolalar bilan ishlashda oila va ta'lim muassasasi o'rtasidagi hamkorlik muhim omil hisoblanadi. Logopedik ish faqat mutaxassis tomonidan olib borilishi bilan cheklanib qolmasdan, ota-onalar tomonidan kundalik hayotda qo'llab-quvvatlanishi zarur. Ota-onalarga nutqni rivojlantirish bo'yicha metodik tavsiyalar berish, uy sharoitida bajariladigan mashqlar tizimini ishlab chiqish bolaning nutqiy rivojlanishida barqaror ijobiy o'zgarishlarga olib keladi.

XULOSA

Nutqiy rivojlanishida orqada qolayotgan bolalar bilan logopedik ishni tashkil etish ilmiy asoslangan, kompleks va integrativ yondashuvni talab etadi. Erta diagnostika, individual reabilitatsiya dasturi, zamonaviy pedagogik va logopedik metodlardan foydalanish, shuningdek, oila va ta'lim muassasasi hamkorligi nutq buzilishlarini bartaraf etish va bolaning to'laqonli ijtimoiy moslashuvini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Mazkur yo'nalishda olib boriladigan tizimli va izchil logopedik ishlar bolalarning nutqiy rivojlanish darajasini oshirish, ularning ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatini ta'minlash hamda jamiyatda faol shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Волкова Л.С. Логопедия. – М.: Владос, 2016. – 512 с.
2. Лалаева Р.И. Нарушения речи у детей и пути их коррекции. – СПб.: Питер, 2018. – 256 с.
3. Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии. – М.: Просвещение, 2015. – 368 с.
4. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Подготовка детей с нарушениями речи к обучению в школе. – М.: Просвещение, 2017. – 192 с.
5. Туманова Т.В. Коррекционная работа по развитию речи у дошкольников. – М.: Владос, 2019. – 144 с.
6. Sherbakova M., Volkova E. Speech Development Disorders in Preschool Children Journal of Speech Therapy. – 2020. – Vol. 12, No. 3. – P. 45–52.
7. Paul R., Norbury C. Language Disorders from Infancy through Adolescence. – London: Elsevier, 2019. – 560 p.
8. Owens R.E. Language Development: An Introduction. – Boston: Pearson, 2020. – 480 p.
9. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari. – Toshkent, 2020.
10. Nurmonov A. Bolalar nutqining rivojlanish xususiyatlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 180 b.